भागानगर (हैद्राबादचा सत्याग्रह)

पोवाडा :२४:

चला आला धर्मावर घाला। वीर किति गेला। सत्याग्रहाला
हैद्राबादी झाला धर्मसंहार। हिंदु धर्माला केलं त्यांनीं ठार। चला किति
हिंदु झाले बेजार ॥ ध्रु० ॥

● ●

चौक १ ला

हिंदुस्थान देश हिंदूचा। हिंदु धर्माचा। हिंदु नीतीचा। कितिव
वर्षांचा झाला हा खास। हिंदु धर्माचा नाश करण्यास। हल्ले किति झा
ठाव जगतास ॥ चाल ॥ या धर्मापायीं कितिकांनीं। शिरकमलं तोडल
हातांनीं ॥ करिं धरली दिव्य समशेर। या धर्मापायीं शिवबांनीं ॥ कि
वीर शूर रणधीर। लढतांना झाले रणिं ठार ॥ देवालचा राजा दाहीर
यासाठीं झाला रणिं ठार ॥ तानाजी बाजी रणधीर। संभाजी नां
महशूर ॥ गुरु तेगबहाद्दर थोर। गुरु गोविंदसिंह तेजाळ ॥ दयानं
स्वामिवर थोर। श्रद्धानंद हुतात्मे वीर ॥ आर्य लोक लढवय्ये थोर। धर्मा
लढती झुंजार ॥ चाल ॥ अशा कैक वीरांनीं धर्म जतन हा केला
सौख्याची राखरांगोळी करुनिया गेला ॥ वीर भाऊ चालुन गेला रण
गणिं पडला ॥ विश्वास बाळही गेला। जनकोजी शिंदे ठार झाला
पंचप्राण धर्माच्या पायीं ओवाळून दिला ॥ तोच धर्म व्याकुळ झाला
निजामानं हिंदु लोकांचा छळ मांडला ॥ माधवराव पेशव्यानं एकदां ध

दिला त्याला। पण आज तो विसरुन गेला। चला धावा, हिंदु गांजले, त्यांच्या मदतीला ॥ १ ॥

● ●

चौक २ रा

इंग्रजी छत्राच्या खालीं। दैना फार झाली। मायभूमी झाली दासी हातीं पायीं बेड्या अनिवार। आलि अवकळा धर्माला फार। हिंदुधर्माला कुणि न आधार ॥ हिंदुधर्म नष्ट करण्याला। करती किति हल्ला। हैराण केला। निजामानं लावला घोर गळफांस। हिंदु लोकांना देतो बहु त्रास। हिंदुधर्माचा चालला ऱ्हास ! ॥ चाल ॥ अहो, शेंकडा पंचाण्णव प्रजा हिंदु जरि झाली ॥ तरि कोणी नाहीं त्या वाली। घाण्यालं गाळावे तसे गळती या काळीं ॥ अधिकारी मुसल्मान छळती हिंदुंना भारी ॥ हिंदूंना कसलीही सत्ता नाहीं या काळीं ॥ जातां येतां गुंड बायकांची करती टवाळी ॥ चाल ॥ मुसल्मान छळती हिंदुला। बाटवती कैक लोकांला। आग लावती घरादाराला। आज कोण मुसलमान आला। चीजवस्त लुटून हो गेला। बायकांशीं अविनय केला। अन् मालकालाच दरडावुन गेला। कीं 'गोष्ट सांगशील कोणाला। तर चिरीन उभा उभा तुला'। अशानं जर मालक गेला तक्रार करायला। तर अधिकारी छळती हो त्याला। मोंगलाई कारभार हा झाला। मुसल्मान बांधती मशिदीला। परवाना लागेना त्याला। पण जर हिंदू लागले देऊळ बांधायला। तर परवाना लागतो काढायला। पण परवाना देणार कोण त्याला। तशांत जर परवाना दिलाच। तर सक्त ताकीद बांधणाऱ्याला। कीं देवळाचा कळस जर मशिदीच्या उंच वर गेला। तर देऊळ मिळेल मातीला। जर जन्माला यायचं असेल कुणाला। अन् जर उत्सव करायचा असेल कुणाला। तर मुलाचा कीं मुलीचा जन्मोत्सव-हे पंधरा दिवस आधीं कळवलं पाहिजे सरकारला ! !। मोंगलाई कायदा हा झाला !। मरायच्या

आधीं पंधरा दिवस कळवलं पाहिजे सरकारला । अन् प्रेतयात्रेला परवाना पाहिजे घेतला । हे असले कायदे हिंदुला । पण मुसलमान बादशहा झाला ! । मग त्याला धरबंध कसला ? ॥ चाल ॥ वर्षानुवर्ष हिंदूंची अशी धुळदाण । या परकी लोकांनीं केली; गेला अभिमान । गायींच्या माना किति तुटती, हिंदूंचे खून ! शिवराय आला जन्माला । नीचांना मार त्यानं दिला । पुढं मराठ्यांनीं छेडलं निजामाला । पर आज फिरला हा काळ । जुलमाचा जाळ जाळी भडकून ॥ २ ॥

● ●

चौक ३ रा

शें–दीडशें वर्सं हिंदूंचा निजामी राज्यांत असा छळ चालला । घरंदारं, धर्म आणि अब्रू गेली मातीला । पण बोलायची छाती कोणाला । निजामाची भीति सर्वांला । जुलमाचा कळस असा झाला । तंवा **प्रतिकार आला जन्माला** । हिंदु सारा झटन् जागा झाला ॥ चाल ॥ सोलापूर नगर विख्यात । तिथं सभा झाली प्रख्यात ॥ लढण्याचा गंभीर बेत । आर्यांनीं केला सभेंत ॥ रणशिंग फुंकलं जोरांत । चढाईचं निजामी मुलखांत ॥ हिंदु जमले नागपुरांत । **सावरकर** अध्यक्ष त्यांत ॥ पन्नास हजार लोक सदरेंत । पीळ पडला त्यांच्या हृदयांत ॥ जय महादेव गर्जत । रणवीर चालले समरांत ॥ चाल ॥ झडुं लागल्या दुंदुभि चालले वीर झुंजार । निजामाशीं झुंज करण्याला आर्य रणधीर । दाखवायला पुन्हां निजामाला मराठी वार । तळमळती हिंदू ते किती । हाल भोगती । नसे त्या पार ॥ आला हिंदुधर्मावर घाला । पाहतां काय चला । चला समराला । चालले किती वीर झुंजण्याला । मृत्यु-मगरीशीं झुंजण्याला । चला वणव्याशी खेळण्याला ॥ धर्माचा झाला कोंडमारा निजामी राज्यांत । हिंदूंच्या धर्मकृत्यांचा झाला हो अंत । हिंदूंचीं घरं यवनांच्या चाल्लीं दाढेंत । हिंदूंच्या छातींतुन सुरा । रक्त

घळघळा । नित्य वाहात ॥ चाल ॥ किति बायका पळवुन नेल्या । गुंडांनीं भ्रष्ट हो केल्या ॥ मुली बाळी पळवुन नेल्या । घरोघरीं हाहाकार झाला । कोणी वाली नाहीं कोणाला । जुलमाचा कळस असा झाला ॥ तंवा चालले वीर झुंजेला ॥ चाल ॥ मायपाश सारे तोडून । किति आर्य आले धावून ॥ लहानथोर योद्धे होऊन । लढाईला चालले धावून ॥ हातीं भगवा झेंडा घेऊन । सत्याची ढाल बांधून । दहा हजार शूर लढवय्या । तुरुंगाच्या जबड्यांत गेला ॥ मोठमोठे झुंजारहि चालले धर्मयुद्धाला । कवळीं पोरं चाल्लीं युद्धाला । किति तरुण चालले युद्धाला । म्हातारे काठी टेकत चालले युद्धाला ॥ वीर **यशवंतराव जोशांनीं** लढा उभा केला ! ॥ हा पहिला लढवय्या पुढं जंवा झाला । तंवा छळलं नीचांनीं त्याला । चाबकाचे फटके अंगाला । अंधारकोठडी राहायला । भले शाबास वीरा लढवय्या मुजरा हा तुला ॥ तूं पहिला बंडवाला खरा । आग लावलीस घरादाराला अन् धावलास झुंज द्यायला । धर्माची ढाल, तलवार धैर्याची तुला ॥ तुझं रक्त सांडलं भूमिला । पण रक्ताच्या जळत्या थेंबांनीं वणवा पेटवला ॥ ३ ॥

● ●

चौक ४ था

दहा हजार वीर खिचपत । निजामी तुरुंगांत । हाल किति होत । सांगतो मी आतां ऐका वृत्तान्त । चौदा वीरांचा झाला हो अंत । चला धावून मनीं जर खंत ॥ चाल ॥ जेव्हां वीर निजामी हद्दींत जाती लढण्याला ॥ तंवा त्यांना पकडून देती घोर शिक्षेला ॥ मग नेती त्यांना तुरुंगाला । तिथं काय प्रकार झाला । अधिकारी सारे मुसलमान छळती वीरांना ॥ दोन दोन दिवस झाले तरि खाणं नाहीं कोणाला ॥ उपासमार रोजची जीवाला । कपडे न अंग झाकायला । धड जागा नाहीं

झोपायला। सापांचा संचार झाला। शिपाई देती लाथा-बुक्क्यांला। अशांत एकदां प्रकार काय झाला। कीं औरंगाबादच्या तुरुंगाला। उपासमार झाली पोटाला। जीव सारा कासावीस झाला। तंवा वीर बोलले तुरुंग्याला (जेलराला)। " कांहीं तरी द्यावं खायला। दोन दिवस उपास सोसला। पण आतां कंठीं प्राण आला "। पण विचारपूस करतो कोण बोला ?। तंवा चिडून दाद लावून घ्यायला। वीरांनीं सत्याग्रह केला। त्याचा सूड घ्यायला। एके दिवशीं एका रात्रीला। खोल्यात्नं डांबलं सर्वांला। दहा वाजतां रात्रीच्या वेळा। पांचपन्नास शिपाई लोक आला। अन् वीरांना लागले चोपायला। खोल्यात्नं काळोख केला॥ अन् काठीनं फोडलं सर्वांला। निःशस्त्र वीर पाहुन केला भ्याड हल्ला॥ दंडा बेडी घातली कोणाला। हातबेड्या घातल्या कितिकाला। डोक्यावर काठीचा मारा। बुक्कयांचा मार नाकाला। रक्ताचा सडा भूमिला। कितिकांना झीट हो आली त्याच वेळेला। धोंडूमामा साठे लढवय्या घायाळ झाला। धाक घातला आण्णासाहेबाला। ' कीं तुमको भी ठीक करेंगे '॥ आर्यांचा बळि किति पडला। किति कण्हती रडती त्या वेळा। किति जखमा झाल्या वीराला। पण मलमपट्टी नाहीं कोणाला। असा औरंगजेबी जुल्म आज झाला। कुमार कांति सोलापुरचा वीर। बारा वर्षांचं वय सुकुमार। त्याला नेलं तुरुंगाच्या आंत। अन् दिले फटके जोरांत रक्तबंबाळ॥ तंवा नरपशु बोलला बाळाला। ' बोल हिंदुस्थान कौनका ? हिंदूका ? " असं म्हणून फटका एक दिला। वेताच्या काठीनं काढला मांसाचा गोळा॥ असा फटका फटक्यावर दिला। पण बाळ गंभीर झाला। टिपुस सुद्धां नाहीं डोळ्याला। तंवा शस्त्र रोखून नीच बोलला बाळाला। " काफर साला ! बोल हिंदुस्थान मुसलमानका "। असं म्हणून शस्त्र परजुन त्यानं हात धरला॥ पण वीर बाळ गरजला। " नाहीं ! नाहीं ! हिंदुस्थान हिंदुओंका, नहिं किसीका बापका "। जणु बाल संभाजी झाला। असे कडवे बोल ऐकून शिपाई लाल झाला। अन्

सपासप फटके त्यानं मारले वीर बाळाला॥ तंवा बाळ बेशुद्ध झाला। पण तसंच कोंडलं हो त्याला। अन् तो राक्षस निघून गेला। पुढं चक्कीचं काम दिलं त्याला। अतोनात छळलं बाळाला। पण बच्चा दबला नाहीं त्याला। रक्ताचा सडा घालून धन्य तो झाला॥ ४॥

● ●

चौक ५ वा

आषाढी एकादशी धर्मदिवस हिंदूंचा। देवाच्या नांवें गुंगून दंग राहण्याचा। पण तेच दिवशीं गुंडांनीं दंगा भयंकर केला। वर्णन त्याचं करण्याला शाहारा हो आला॥ गुंडांनीं हैद्राबादेंत दंगा सुरुं केला। संध्याकाळीं सहाचे वेळेला। तीनशें मुसलमान जमा झाला। हातीं घेऊन लाठी तलवारीला। महबुबपुरा रस्त्यावरनं वकील वाडीकडे गेला॥ रस्त्यांत जो जो हिंदु दिसला। त्याला त्याला लाठीमार दिला। शंकरराव कळवेकरांच्या घरावर हल्ला त्यांनीं केला॥ दार लागलें फोडायला। पण दरवाजा खंबीर झाला !। मग गेले सुंदर भुवनवाडीला। तिथं त्यांनीं आकांत केला। खिडक्यांचा चक्काचुर केला। विटा दगड फेकती भरभरा। जवळच निजामी पोलीस पहा-ण्याला। पण तो तसाच उभा राहिला। गवळी गुड्याकडं गुंड गेला। तिथं मोटार-ड्रायव्हरच्या घरावर हल्ला। भिंतीवरनं गुंड घरांत आला। पन्नास साठ होते गणतीला। आंत भाऊ पुजा करातें बसला। गुंडांना मारलं सर्वांला। ट्रंका फोडून पैसा सारा लुटला। अन् भावाचीं तीन बोटं कापलीं त्यांनीं त्या वेळा॥ इकडं जंगली विठोबाच्या देवळांत प्रकार काय झाला। देवाच्या मिरवणुकीला रथ होता तयार केला। त्यावर केला गुंडांनीं हल्ला। अन् रथ छिन्नभिन्न पार केला !। तंवा लक्ष्मणाचार्य ऐंशी वर्षांचा पुजारी धावत आला। त्याला गुंडांनीं लाठी-मार दिला। एकानं ठोसलं नाकाला। दुसऱ्यानं तलवारीचा वार केला।

तंवा म्हातारा घायाळ झाला ! देवदर्शनासाठीं जो जो आला । त्याला त्यांनीं मार दिला । कपाळाच्या झाल्या चिंधड्या डोळा हो फुटला ॥ गालांतनं रक्त कितिकांच्या आलं घळघळा ॥ तोंडांतनं गुळण्या रक्ताच्या झाल्या कितिकाला । वीस पंचवीस बायका आल्या होत्या देवदर्शनाला । तंवा काय प्रकार झाला । पांच पन्नास गुंड मोटारींत चढला । अन् त्यांनीं मारलं बायकापोरांला । अन् बायकासकट मोटारवाला कुठं गेला याचा पत्ता नाहीं कोणाला । शिपाई होता बाजूला । पण नुसता बघत उभा राहिला ! । असो असला प्रकार तिथं आज चालला । जुलमाचं रूप घेऊन औरंगजेब आला । हैद्राबादच्या हिंदुंवर घाला । पण तो समजा आपणावरच झाला । हिंदुस्थान हिंदुंचा झाला । जसें शरिराच्या एका बोटाला । जर कुठं काटा लागला । तर सारा देह कासाविस झाला । तस जर एका हिंदुवर घाला आला । तर सारा हिंदु पाहिजे धांवला । हिंदु म्हणून जगणार कीं मरणार । असा सवाल आज मी केला । ' मला काय त्याचें ' वृत्तीला । चला गाडा पार रसातळाला । जर असेल मानानं आतां जगणं तुम्हांला । तर निकराचा लढा पाहिजे केला ॥ ५ ॥

● ●

चौक ६ वा

हिंदूंचा देश हा राहील आज नांवाला । परक्यांचा सुळसुळाट साऱ्या देशभर झाला । पंचवीस कोटि हिंदु पर भांडाभांडीनं मेला । जातिभेद घेती जीवाला । हिदूच्या झाल्या चिरफाळ्या, बोल दैवाला ! ॥ कुणि म्हणती ब्राह्मणांनीं सारा देश बुडविला । कुणि म्हणती क्षत्रियांनीं क्षात्रधर्म दान केला । कुणि म्हणती वैश्य घरबुडवे । चालला गलबला ! सगळ्यांनीं देश बुडविला । फितुरांनीं देश बुडविला । परक्यांनीं द्वेषबुद्धीचा जाळ पसरविला ! ॥ आमच्यांत फूट

पाडून परका घरीं आला । आधीं पाहुणा म्हणून तो आला । तोच मालक घराचा हो झाला । अन् मालकाला लावलं देशोधडीला । बाराशें वर्सं झालीं त्याला । इसवी सन आठव्या शतकाला । महंमद कासीम सिन्धमधिं आला । पण हिंदु सारा उदासीन राहिला । म्हणून त्यानं जिंकलं सर्वांला । हिंदूचीं मुंडकीं कापुन ढीगच्या ढीग केला ॥ किति बायका मुकल्या शीलाला । बळजबरी करून किति बायका नेल्या देशाला ॥ डोळ्यांदेखत नेल्या पर चेव येईना कोणाला ! ॥ अल्लाउद्दीन खिलजी मग आला । त्यानं रक्ताचा सडा घातला । कितिकांनीं झुंज दिली त्याला । पद्मिनीनं जोहार केला । किति वीर झुंजतां झुंजतांना रणीं ठार झाला ! ॥ महंमद गझनी चालुन आला । त्यानं असाच हाहाकार केला । सोरटी सोमनाथ पाडलं धरणीला । देवळांचा विध्वंस केला । त्या जागीं बांधलं मशिदीला । पुढं बाबर आला देशाला । त्यानं असाच चुराडा केला । जंवा अकबर आला गादीला । तंवा राणा प्रताप देतो झुंजेला । पुढं अवरंगजेब बादशहा झाला । त्यानं तरी कहरच केला । चार परके त्याच सुमाराला । आले दक्षिण देशाला । अन् लागले राज्य करायला । चार सुऱ्या घुसल्या हिंदूच्या अंगीं त्या वेळा ॥ तीन सुऱ्या गंजुन गेल्या । पण निजामाची सुरी जी घुसली त्या वेळेला । ती आजपर्यंत कापती हृदयाला । मानेवरती हिंदूच्या बसलीं भुतं वेळोवेळा ॥ तंवा त्यांना चोपायाला । मागं **एक पंचाक्षरी** आला होता जन्माला । जिजाईनं जन्म दिला त्याला । त्याच्यासाठीं तानाजी मेला । त्याच्यासाठीं बाजी ठार झाला । त्याच्यासाठीं मुरारबाजी गेला । शाहिस्तेखानाच्या मानगुटीवर तो बसला । अफझलखान त्यानं ठार केला । अवरंग्याला चकवून तो आला । पुढं **दुसरा पंचाक्षरी** आला । त्यानं झेंडा नेला दिल्लीला । तंवा भुतं गेलीं भूतलोकाला ॥ हिंदुंनो ! स्मरा इतिहास आज या वेळा ॥ ६ ॥

● ●

चौक ७ वा

मग परका इंग्रज आला। हुशार फार झाला। भेद सुरु केला। उरला सुरला देश गटम् केला। पैसा पाण्यासारखा लुटून नेला! हिंदु मुसलमान दूर केला ॥ चाल ॥ इंग्रजी राज्यानं देश शुष्क जरि केला ॥ तरि इंग्रज बरा पण मुसलमान नको असं झालं आहे सर्वांला। निराशेचा अंधार झाला। मुसलमान चढेल फार झाला। देऊ लागलाय पीडा हिंदूला। मुसल्मान थोडा जरि झाला। तरि सवलती दिल्या फार त्याला। तरि समाधान नाहीं त्याला। पाकस्थान करण्याचा त्यांनीं घाट घातला। मुसलमान तेवढा सारा एक आहे झाला। राव रंक गरीब श्रीमंत सारा एक झाला। हिंदुनो! सवाल तुम्हाला। जर आपसांत भांडाभांडी कराल आज या काळा। तर समजा नाश सर्वांचा लवकरच झाला॥ चला एका झेंड्याखालीं चला। लहानथोर गरीब-श्रीमंत भेद दूर करा॥ हिंदूच वैरी हिंदूला। घरबुडवे आले जन्माला। हिंदूंच्यापेक्षां मुसल्मान जवळचे त्याला। हिंदु-मुसलमान एकीचा ध्यास जीवाला॥ पण यश येईना त्याला। मुसल्मान शिरजोर झाला। मोठमोठा महात्मा हाय खाऊन बसला। झाला बुद्धिभ्रंश हो त्याला। नंगानाच भुतांनीं चालवला। त्याला ताळ्यावर आणायला। आज एक **तिसरा पंचाक्षरी** आलाय्। जन्माला॥ सरकारानं पन्नास वर्स शिक्षा दिली त्याला। अन् पाठवलं अंदमानाला। भुतंच भुतं अंदमानाला। एक भुतांचा राजा झाला। त्यानं छळलं फार त्याला। त्याचा त्यानं बंदोबस्त केला। चौदा वर्स होता अंदमानाला। तिथ्नं रत्नागिरी तुरुंगाला। मग आला येरोड्याला। तिथ्नं किल्ली कुलपात्नं बाहेर आला। तो **हिंदुसभेचा अध्यक्ष** झाला। कितीकांचा नक्षा उतरवला। मी मी म्हणणारा धूम पळून गेला! लुंगीवाला घाबरून गेला। दाढीवाला लागला दाढी चोळायला। पिशाच्यांचा मेळा पार दडुन बसला। असा **पंचाक्षरी** आलाय भुतं

काढायला। आतां निजामावर मोर्चा फिरवला। सारे पाश तोडुनी चला। वरपांगी सोडा ढोंगाला। कर जोडुन सांगतों तुम्हांला। कीं आतां त्याच्या झेंडयाखालीं चला। संग्राम आलाय रंगाला। निजाम आलाय रंजीला। श्रीकृष्ण साहाय्य कार्याला। जर नसेल हें शक्य तुम्हांला। तर द्यावा **पैसा** कार्याला। जर नसेल शक्य तुम्हांला। तर द्यावं **चित्त** कार्याला। पण करुं नका द्रोह स्वजनांचा आज या वेळा॥ देई देवा यश युद्धांत विनति चरणाला॥ **पांडुरंग** वीर पुरुषांचा शाहीर झाला॥ ७॥

रचना-एप्रिल १९२९.